

Συλλογή ελληνικών τραγουδιών (1870-1970)

Εισαγωγή

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, χωρίς να υπερβάλλει, πως την περίοδο 1870-1960 το ελληνικό τραγούδι γνώρισε ξεχωριστή άνθιση η οποία στοιχειοθετείται, κυρίως, από την μεγάλη παραγωγή τραγουδιών, την ενασχόληση λόγιων συνθετών και ποιητών με το είδος και την απήχηση που είχε το τραγούδι στο ευρύ κοινό. Αρκετοί, επίσης, ήταν οι τραγουδιστές που διέθεταν παιδεία κλασσικού τραγουδιού προσδίδοντας έτσι ξεχωριστή ποιότητα σε μία ουσιαστικά "ελαφρά" μουσική μορφή (ενδεικτικά, αναφέρω τους Πέτρο Επιτροπάκη, Δημήτριο Ρόδιο και Χρήστο Στρουμπούλη).

Η περίοδος που προαναφέρεται, αν και έχει κοινά χαρακτηριστικά σε όλη της τη διάρκεια, παρουσιάζει κατά περιόδους αρκετές διαφορές κυρίως ως προς τις επιρροές και τη θεματολογία των τραγουδιών. Σύμφωνα με τον Κ. Μυλωνά¹ χωρίζεται σε δύο υποπεριόδους: α) 1870-1930 και β) 1930-1960.

Το επανησιακό τραγούδι και το ιταλικό bel canto θεωρούνται πρόδρομοι του ελληνικού τραγουδιού και επηρέασαν τη δημιουργία και την εξέλιξη του σε σημαντικό βαθμό. Το γεγονός ότι μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 τα Επτάνησα ήταν ο κυρίαρχος φορέας δημιουργίας ελληνικής λόγιας μουσικής αναπότρεπτα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι μετέπειτα μουσικές προσπάθειες στην Ελλάδα δανείστηκαν στοιχεία από την επανησιακή μουσική. Εξάλλου, τα ακούσματα της ιταλικής όπερας ήταν εύλογο να επηρεάσουν την μουσική αισθητική των νεοελλήνων. Τα κύρια είδη τραγουδιών που ευδοκίμησαν κατά την περίοδο 1870-1930 ήταν το λεγόμενο "αθηναϊκό" τραγούδι, η καντάδα, και τα τραγούδια των αθηναϊκών επιθεωρήσεων και των οπερετών (που για μεγάλο χρονικό διάστημα κυριαρχούσαν στην ελληνική θεατρική σκηνή). Τα μεν πρώτα ("αθηναϊκό" τραγούδι και καντάδα) λειτουργούσαν εξ ορισμού αυτόνομα, τα δε δεύτερα - παρά την αρχική τους σύνδεση με ένα ολοκληρωμένο δραματουργικό έργο - λειτουργούσαν και ως ανεξάρτητα τραγούδια. Μετά το 1930 οι Έλληνες συνθέτες, παλινδρομώντας ανάμεσα στις επιρροές που δέχονταν από την αμερικάνικη και την ευρωπαϊκή μουσική κίνηση και στην ελληνική μουσική κληρονομιά, γράφουν τόσο στους ρυθμούς του ταγκό, της σάμπας και του βαλς όσο και μελωδίες που παραπέμπουν στις αθηναϊκές καντάδες και τα τραγούδια των επιθεωρήσεων.

Πρόσφατα η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος "Λίλιαν Βουδούρη" απέκτησε τη συλλογή του κ. Χρήστου Καλαμπάκα που περιλαμβάνει περισσότερα από 5500 ελληνικά τραγούδια. Το μεγαλύτερο τμήμα της συλλογής καλύπτει τη χρονική περίοδο 1870-1960², ενώ υπάρχουν και κάποια τραγούδια που χρονολογούνται μεταξύ 1960 και 1978. Αν, μάλιστα, λάβει κανείς υπ' όψιν και κάποιες επιμέρους - μικρότερου όγκου - συλλογές ιδιωτών που δωρήθηκαν ή αγοράστηκαν από τη Βιβλιοθήκη αντιλαμβάνεται πως πρόκειται για μία από τις πληρέστερες συλλογές ελληνικών τραγουδιών.³ Θα μπορούσε, λοιπόν, να αποτελέσει μια πολύ σημαντική βάση για την έρευνα αυτού του τμήματος της ελληνικής μουσικής που είναι, ουσιαστικά, ανεξερεύνητο.

Χαρακτηριστικά της συλλογής

Όπως προαναφέρθηκε, η συλλογή ελληνικών τραγουδιών της Βιβλιοθήκης αριθμεί περισσότερους από 5500 τίτλους ελληνικών και αρκετούς ξένων. Η καταγραφή των ελληνικών τραγουδιών έχει ήδη ολοκληρωθεί. Ο [κατάλογος](#) δίνει στοιχεία σχετικά με το συνθέτη, τον τίτλο του τραγουδιού, τον τίτλο της επιθεώρησης ή της οπερέτας στην οποία τυχόν περιλαμβανόταν το τραγούδι, το στιχουργό, τον τόπο και το έτος έκδοσης (όπου υπάρχουν) και τον εκδότη. Υπάρχουν, επίσης, κάποιες λεπτομέρειες που αφορούν στο χαρακτήρα, τον εικονογράφο της παρτιτούρας ή το λιθογραφείο στο οποίο έγινε η εκτύπωση, όπως και στον μεταγραφέα του τραγουδιού (όπου υπάρχει).

Ένα σημαντικό στοιχείο της συλλογής είναι πως καλύπτει ένα αρκετά ευρύ φάσμα του ελληνικού τραγουδιού καθώς περιλαμβάνει και τη λόγια μουσική έκφραση (τραγούδια που δημιούργησαν λόγιοι

καλλιτέχνες) αλλά και τη λαϊκότερη έκφραση που απευθυνόταν σε ένα ευρύτερο κοινό το οποίο δε διέθετε απαραίτητα ειδική παιδεία. Έτσι δίπλα στα τραγούδια του Ν. Κόκκινου, του Δ. Λαυράγκα και του Μ. Καλομοίρη υπάρχουν τα τραγούδια του Γ. Μουζάκη, του Κλ. Τριανταφύλλου (Αττίκ) και του Χ. Χαιρόπουλου. Αντίστοιχη ευρύτητα συναντά κανείς και κατά τη φιλολογική έρευνα των τραγουδιών καθώς μέσα από τη συλλογή αντιπαραβάλλει τη λόγια ποίηση (η οποία λειτούργησε κατά κύριο λόγο ανεξάρτητα από την μουσική της επένδυση) των Δ. Σολωμού, Μ. Μαλακάση, Λ. Πορφύρα κ.ά. με εκείνο το είδος ποίησης που δημιουργήθηκε για να αποτελέσει τη βάση κάποιων τραγουδιών που απευθύνονταν στο ευρύτερο κοινό.

Στη συλλογή περιλαμβάνονται, επίσης, κάποια μουσικά περιοδικά στα οποία δημοσιεύονταν τραγούδια της εποχής. Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι οι ελληνικές εκδόσεις αυτού του είδους, παρά το γεγονός ότι έλαβαν ως πρότυπα ανάλογες ευρωπαϊκές εκδόσεις, ήταν πιο συνοπτικές και λιγότερο προσεγμένες από αυτές του εξωτερικού. Από τον αριθμό των περιοδικών και των φύλλων που εκδίδονταν βγαίνει το συμπέρασμα ότι υπήρχε αυξημένη κίνηση σε αυτόν τον τομέα και προφανώς υπήρχε μεγάλη ζήτηση. Ορισμένα από τα περιοδικά αυτού του είδους είναι το μουσικό λεύκωμα "Φαντάζο", τα περιοδικά "Μόδα και Τέχνη" και "Πάνθεον" (στα οποία υπήρχαν παρτιτούρες τραγουδιών ως ένθετα), η "Μουσική Εφημερίς", η "Μουσική Ανθοδέσμη", η "Ευτέρπη" κ.ά., από τα οποία άλλα είχαν μεγάλη εκδοτική δραστηριότητα και άλλα πιο περιορισμένη. Η συλλογή τραγουδιών της Βιβλιοθήκης περιλαμβάνει έναν αρκετά ικανοποιητικό αριθμό τέτοιων περιοδικών εκδόσεων αλλά δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πλήρης. Παρ' όλ' αυτά, σε συνδυασμό με άλλα μουσικά περιοδικά της εποχής που υπάρχουν στη Βιβλιοθήκη, όπως τα "Μουσικά Χρονικά", η "Μουσική" και η "Μουσική Ζωή" (στα οποία δημοσιεύονταν μουσική), κανείς σχηματίζει αρκετά σαφή εικόνα της εποχής.

Σημαντικές, εξάλλου, είναι οι μουσικές εκδόσεις της Κωνσταντινούπολης, της Ερμούπολης και της Θεσσαλονίκης που χρονολογούνται γύρω στα τέλη του περασμένου αιώνα καθώς και οι εκδόσεις ελληνικών τραγουδιών από ξένους εκδοτικούς οίκους.

Θεματολογία ελληνικών τραγουδιών

Τα θέματα των τραγουδιών διαφοροποιούνται ελαφρώς κατά χρονικές περιόδους και κατά είδος. Το αθηναϊκό τραγούδι, που βρίσκει την πιο χαρακτηριστική του έκφραση στην καντάδα, φέρει σαφείς επιρροές από το επανησιακό τραγούδι και πραγματεύεται, κυρίως, θέματα γύρω από την αγάπη και τη ζωή της Αθήνας. Έχει έντονα ρομαντικό χαρακτήρα και συχνά χρησιμοποιεί στίχους λόγιων ποιητών, όπως οι Πολέμης, Πορφύρας, Δροσίνης, Μαλακάσης κ.ά.

Η αθηναϊκή επιθεώρηση εμφανίστηκε το 1894 και συνυπάρχει χρονολογικά, για ένα διάστημα, με το αθηναϊκό τραγούδι. Ασχολείται συνήθως με θέματα της επικαιρότητας που αφορούν στα πολιτικά και κοινωνικά τεκταινόμενα ή σε χαρακτηριστικούς κοινωνικούς τύπους της εποχής και, βέβαια, στο πάντοτε επίκαιρο θέμα της αγάπης. Έτσι το 1913 έχουμε τα "Πολεμικά Παναθήναια" και το "Πολεμικό Πανόραμα", το 1910 την παράσταση "Ο κομήτης του Χάλλεϋ", τα τραγούδια "Οι γλεντζέδες" και "Στα μπάνια μόνο" από τον "Παπαγάλο" του 1920 και του 1927 αντίστοιχα, τον "Αθλήτο" και την "Πεθερά" από τα "Παναθήναια" του 1915 ή το τραγούδι "Για σένα" από την επιθεώρηση "Το τζιτζίκι". Κατά συνέπεια, η επιθεώρηση μπορεί να αποτελέσει σημαντική πηγή όχι μόνο μουσικο-φιλολογικής αλλά και ιστορικής έρευνας. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι αρκετές φορές χρησιμοποιήθηκαν ξένες μελωδίες για τη μουσική επένδυση επιθεωρησιακών τραγουδιών. Μία τέτοια περίπτωση είναι το πολύ γνωστό "Άσμα ευζώνου" από τα "Παναθήναια του 1913" που βασίστηκε στην μελωδία ενός αμερικάνικου τραγουδιού της εποχής.⁴ Ενδιαφέρουσα και προς έρευνα, επίσης, είναι η άποψη που αναφέρει ο Μυλωνάς στο βιβλίο του "Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού"⁵ ότι η μουσική είχε πιο σημαντική θέση από το κείμενο στην επιθεώρηση. Αυτό διαφαίνεται, σύμφωνα με τον Μυλωνά, από το γεγονός ότι τα τραγούδια των επιθεωρήσεων εκδίδονταν ενώ τα κείμενά τους όχι.

Η θεματολογία της οπερέττας κινείται συνήθως γύρω από τον έρωτα που αποδίδεται με "ελαφρό" και χαρούμενο τρόπο. Παρ' όλ' αυτά, δε λείπει και η πιο σοβαρή (ορισμένες φορές δραματική) διάθεση σε ορισμένα έργα. Η παραγωγή των Ελλήνων συνθετών υπήρξε αρκετά αυξημένη στον τομέα της οπερέττας με βασικούς εκπροσώπους τους Θ. Σακελλαρίδη, Χ. Χαιρόπουλο και Ν.

Χατζηποστόλου. Η ελληνική οπερέττα σαφώς επηρεάστηκε από τα δύο μουσικά είδη που προαναφέρθηκαν - το αθηναϊκό τραγούδι και την επιθεώρηση - όπως και από ξένες οπερέττες. Ταυτόχρονα, όμως, σκιαγραφεί την ελληνική πραγματικότητα και μεταχειρίζεται στοιχεία του ελληνικού μουσικού ιδιώματος.

Μετά το 1930 τα θέματα που θίγουν, κατά κύριο λόγο, οι δημιουργοί του ελληνικού τραγουδιού είναι ο έρωτας και το κρασί. Το γραμμόφωνο και η ανάπτυξη της δισκογραφίας φέρνουν τους Έλληνες σε επαφή και με την ξένη μουσική, κυρίως την αμερικάνικη, από την οποία και επηρεάζονται άμεσα. Μεγάλες διαστάσεις παίρνει πλέον το φαινόμενο της προσαρμογής ελληνικών στίχων σε ξένα τραγούδια. Έτσι μαζί με τις παλιές καντάδες και τα τραγούδια των οπερετών ακούγονται και οι σάμπες, τα βαλς και τα ταγκό.

Παρατηρήσεις

Αν παρακολουθήσει κανείς την ιστορία του ελληνικού τραγουδιού της περιόδου που προαναφέρεται παράλληλα με την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας της εποχής και με κάποια γεγονότα σχετικά με την μουσική στην Ελλάδα σχηματίζει μια πολύ ξεκάθαρη εικόνα για τον τρόπο δημιουργίας και εξέλιξης του. Επίσης, από ένα μέρος της συλλογής διαφαίνονται διάφορες τάσεις των Ελλήνων συνθετών όπως αυτή της **εναρμόνισης δημοτικών τραγουδιών** ή της διασκευής παλιών τραγουδιών.

Η άνοδος της αστικής τάξης στην Ελλάδα έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του τραγουδιού καθώς αυτή ήταν ο βασικός αποδέκτης του. Η παιδεία (γενική και, κυρίως, μουσική) αυτής της κοινωνικής τάξης είναι εκείνη που καθόρισε κατά ένα μέρος το χαρακτήρα του ελληνικού τραγουδιού κυρίως κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα. Πολλές ήταν οι αθηναϊκές οικογένειες που γύρω στις αρχές του 20ού αιώνα διέθεταν ένα πιάνο το οποίο συνήθως αποτελούσε βασικό μέσο ψυχαγωγίας όλης της οικογένειας. Αυτό μαρτυρείται, εκτός των άλλων, από τις αρκετές σωζόμενες χειρόγραφες παρτιτούρες, που προέρχονται από αντιγραφή του τραγουδιού, με μεταφορά συνήθως της τονικής του βάσης (*trasporto*), ώστε να είναι πιο εύκολη η εκτέλεσή του από τα μέλη της οικογένειας ή κάποιας συντροφιάς. Το γεγονός λοιπόν, ότι το ελληνικό τραγούδι είχε ως αποδέκτη ένα τόσο ευρύ κοινό - όπως αυτό της ελληνικής αστικής οικογένειας - συνέβαλε στην αύξηση της παραγωγής του.

Η αυξημένη ζήτηση ορισμένων τραγουδιών φαίνεται από τον αριθμό των επανεκδόσεών τους (υπάρχουν τραγούδια που τυπώθηκαν σε 14 ή περισσότερες χιλιάδες αντίτυπα). Αντίστοιχα, άρχισε και η επέκταση της εκδοτικής δραστηριότητας των μουσικών οίκων καθώς υπήρχε κοινό που αγόραζε παρτιτούρες τραγουδιών για προσωπική μελέτη και εκτέλεση. Έτσι από το 1900 και έπειτα φαίνεται ότι λειτούργησαν περισσότεροι από δέκα μουσικοί εκδοτικοί οίκοι στην Αθήνα και αρκετοί ακόμα στην **Κωνσταντινούπολη**, τη Σμύρνη, την Ερμούπολη και τη Θεσσαλονίκη.⁶ Εξάλλου, αρκετοί ήταν οι συνθέτες και οι στιχουργοί που εξέδιδαν οι ίδιοι τα έργα τους. Κάποιοι από τους εκδοτικούς οίκους εξέδωσαν χιλιάδες τραγούδια ενώ άλλοι είχαν περιορισμένη δράση. Ορισμένοι μετά από κάποια χρονική περίοδο δράσης μετονομάστηκαν. Οι εκδόσεις τους αποτελούν αναμφισβήτητα μία πολύ ουσιαστική πηγή έρευνας της ιστορίας τους.

Παράλληλα με την κίνηση των μουσικών εκδοτικών οίκων μπορεί κανείς να παρακολουθήσει και την ιστορία των μουσικών χαρακτών στην Ελλάδα, των τυπολιθογραφειών και των εικονογράφων. Θα μπορούσε, μάλιστα, να ειπωθεί ότι ο ρόλος αυτών των συντελεστών ήταν αρκετά σημαντικός αν σκεφτεί κανείς ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η εικαστική αισθητική της παρτιτούρας υποδήλωνε και τη μουσική αισθητική. Διαφορετικό ύφος εικονογράφησης είχε, για παράδειγμα, το τραγούδι μιας επιθεώρησης και άλλο ένα αυτόνομο τραγούδι (ιδίως λόγιου συνθέτη).

Επίσης, οι εκδόσεις μουσικών περιοδικών, που αναφέρονται σε άλλο σημείο του κειμένου, είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο αυτής της εποχής και καταδεικνύουν το δημοφιλή χαρακτήρα των τραγουδιών.

Από την άλλη μεριά, κάποια τραγούδια (κυρίως αυτά των επιθεωρήσεων) σκιαγραφούν κοινωνικές εξελίξεις ή πολιτικά γεγονότα που συνέβησαν εκείνη την εποχή στην Ελλάδα. Δίνουν, λοιπόν, μια

ενδιαφέρουσα άποψη για σοβαρά γεγονότα που εξετάζονται με σκωπτική ματιά, και καθρεφτίζουν αρκετές φορές την κοινή γνώμη.

Εκτός αυτού, πολύ συχνά συνθέτες "λόγιας" μουσικής έγραψαν δημοφιλή τραγούδια κινούμενοι συνήθως από βιοποριστικούς λόγους. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην ποιοτική αναβάθμιση του ελληνικού τραγουδιού καθώς αρκετοί από τους δημιουργούς του είχαν συγκροτημένη μουσική παιδεία και καλλιέργεια. Μία τέτοια πολύ γνωστή περίπτωση είναι αυτή του συνθέτη Γιάννη Κωνσταντινίδη, ενός από τους σημαντικότερους νεοέλληνες συνθέτες, ο οποίος παράλληλα με την "έντεχνη" δημιουργία του έγραψε και ένα πολύ μεγάλο αριθμό "ελαφρών" τραγουδιών που είχαν μεγάλη επιτυχία. Για αυτό το δεύτερο μέρος του έργου του χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Κώστας Γιαννίδης.⁷

Τέλος, στην αρχική παρατήρηση σχετικά με την αγάπη του Έλληνα αστού για το τραγούδι (και κατ' επέκταση για την μουσική γενικά) πρέπει να σημειωθεί, ως αποτέλεσμα, και η ανάπτυξη της μουσικής παιδείας στην Ελλάδα. Στο πρώτο ελληνικό ωδείο, το Ωδείο Αθηνών, που ιδρύθηκε το 1871 προστέθηκαν σύντομα το Ελληνικό και το Εθνικό Ωδείο και ακολούθησαν αργότερα πολλά άλλα.

Χωρίς να υπερεκτιμάται, ο ρόλος του ελληνικού τραγουδιού της περιόδου που εξετάζεται αναμφισβήτητα επηρέασε τη μουσική ζωή στην Ελλάδα. Σε μία εποχή που η σχέση του ελληνικού κοινού με τη μουσική περιοριζόταν, κυρίως, στην ιταλική όπερα και σε κάποιες οπερέττες, το ελληνικό τραγούδι αποτέλεσε συνεκτικό δεσμό ανάμεσα στους λόγιους Έλληνες συνθέτες και το ευρύ κοινό. Το σημαντικότερο ίσως χαρακτηριστικό του είναι ότι είχε ως αφετηρία την ελληνική ζωή με τις ιδιαιτερότητές της και - παρ' όλες τις επιρροές του - απευθυνόταν σε ελληνικό κοινό. Οπωσδήποτε, πάντως, υπάρχουν αρκετοί λόγοι για να εξεταστούν σε βάθος κάποιες πτυχές του.

Ο [κατάλογος](#) τραγουδιών της Βιβλιοθήκης με όλα τα στοιχεία του παρατίθεται σαν μέρος αυτού του κειμένου. Είναι σημαντικό να έχει κανείς κατά νου ότι ο κατάλογος περιέχει τραγούδια που διαθέτει η Βιβλιοθήκη και είναι στη διάθεση του κοινού.

Χριστίνα Γ. Βέργαδου

Βιβλιογραφία

- ▣ *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια: Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991).
- ▣ Καιροφύλλας, Γ., *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50* (Αθήνα: Φιλιππότης, 1993)
- ▣ Μοτσενίγος, Σ., *Νεοελληνική Μουσική: συμβολή εις την ιστορίαν της* (Αθήνα: 1958)
- ▣ Μυλωνάς, Κ., *Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού*, 4η έκδ. (Αθήνα: Κέδρος, 1984)
- ▣ Στρατηγοπούλου, Δ., *Αττίκ* (Αθήνα: Εστία, 1986)
- ▣ Στρατηγοπούλου, Δ., *Τραγουδώντας* (Αετός, 1954)
- ▣ Συναδινός, Θ., *Το ελληνικό τραγούδι* (Αθήνα: Ακρόπολις, 1922)
- ▣ *Η Αθηναϊκή επιθεώρηση*, επιμ. Θ. Χατζηπανταζής - Λ. Μάρακα (Αθήνα: Ερμής, 1977)
- ▣ Χατζηποστόλου, Α., *Ιστορία του ελληνικού μελοδράματος* (Αθήνα: 1949)

Δισκογραφία

- ▣ *Αρχείο Ραδιοφώνου: Μουσικό Θέατρο I*, EPA CD 301, (Αθήνα: EPA, 1997), Βασιλειάδου, Μ. Νέζερ, Νικολαΐδης, Κυριακός, κ.ά.
- ▣ Αττίκ (πραγματικό όνομα: Κλέων Τριανταφύλλου): *Αττίκ, ξαναζώντας στη "μάντρα" του*, 7243 4 80035 2 2 (Αθήνα: Minos-EMI), Μαρέλη, Ζαχά, Λάμπο, Κορώνης
- ▣ Αττίκ (πραγματικό όνομα: Κλέων Τριανταφύλλου), *Αττίκ: Ο διαβάτης της ζωής*, PAN 203 (Αθήνα: Πανδώρα, 1995), Μοσχονάς, Μένδρη, Αττίκ, Επιτροπάκης, Στρατηγοπούλου, κ.ά.
- ▣ Γιαννίδης, Κ. (πραγματικό όνομα: Γιάννης Κωνσταντινίδης), *Ο εξαίρετος κύριος Γιαννίδης*, 3376

(Αθήνα: Lyra, 1984), Ζορμπαλά (Δωρεά Γ. Σαββίδη)

- ▣ Γιαννίδης, Κ. (πραγματικό όνομα: Γιάννης Κωνσταντινίδης), *Κώστας Γιαννίδης: αφιέρωμα*, 7243 4 80060 2 8, (Αθήνα: Minos-EMI), Γούναρης, Καραγιώργη, Μένδρη, Δανάη, Ζήλια, κ.ά.
- ▣ *Ελληνικό Λυρικό Θέατρο: 100 χρόνια 1888 - 1988*, 2 LP set, ΥΠ 4/5 (Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 1987), Αγγελόπουλος, de Hidalgo, Μυλωνάς, Μωραϊτης, κ.ά.
- ▣ *Παλιά Εποχή. Επιτυχίες 1900 - 1945*, PA 5709 (Αθήνα: Panivar), Βέμπο, Νάλτσας, Δανάη, Φατσέας, κ.ά.
- ▣ *Παλιά Ταβέρνα. Τραγούδια του κρασιού*, PA 5409 (Αθήνα: Panivar), Χορωδία και Μαντολινάτα Διονύση Αποστολάτου
- ▣ Σακελλαρίδης, Θ., *Ο Βαφτιστικός και άλλες επιτυχίες*, PAN 201, (Αθήνα: Πανδώρα, 1995), Επιτροπάκης, Ζωγράφου, Πανταζινάκος, Ζαχαρίου, Ιατρίδου, Βέμπο, κ.ά.
- ▣ Σαμάρας, Σ.: *Ρέα*, ΥΠ 1/2, (Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών, 1985), Τρούσσα, Βουτσίνος, Ορχήστρα και Χορωδία της Βουλγαρικής Ραδιοφωνίας, διευθ. ορχ.: Β. Φιδετζής
- ▣ *Σοφία Βέμπο 30 χρόνια*, 33GSX 8 (Αθήνα: Columbia), Βέμπο (Δωρεά Γ. Σαββίδη)
- ▣ *Σοφία Βέμπο: Γερακίνα*, PA 5736 (Αθήνα: Panivar)
- ▣ *Στέλλα Γκρέκα*, SREG 2157 (Αθήνα: EMI-Regal, 1974), Γκρέκα (Δωρεά Γ. Σαββίδη)
- ▣ *Τραγούδια του άστεως: "Λίγα λουλούδια αν θέλεις στείλε μου", 1930-1950*, 30/301, περιοδικό *Ήχος* - Απρίλιος 1998.
- ▣ *Τα τραγούδια του Μεσοπολέμου No.1*, MBI 10513-2, (Αθήνα: MBI), Μακρής, Νικολέσκο, Αττίκ, Ιατρίδου, de Hidalgo, Γούναρης, κ.ά.
- ▣ *Τα τραγούδια του Μεσοπολέμου No.2*, MBI 10515-2, (Αθήνα: MBI), Μακρής, Νικολέσκο, Αττίκ, Ιατρίδου, de Hidalgo, Γούναρης, Λάππας, κ.ά.
- ▣ *Τα τραγούδια του τόπου μας*, 526 887-2, 2 CD set (Αθήνα: Polygram, 1995), Trio Belcanto
- ▣ Χατζηποστόλου, Ν., *Πέντε μεγάλα έργα* (Η γυναίκα του δρόμου / Οι Απάχηδες των Αθηνών / Ερωτικά Γυμνάσια / Το κορίτσι της γειτονιάς / Η πρώτη αγάπη), PAN 205, (Αθήνα: Πανδώρα, 1995), Ζαχαράτου, Ζωγράφου, Πανταζινάκος, Μουτσιού, κ.ά.
- ▣ Χατζηποστόλου, Ν., *Οι πρωταγωνιστές της Εθνικής Λυρικής Σκηνής τραγουδούν τραγούδια από οπερέτες του*, CD 0066, (Αθήνα: Lyra, 1991), Σκαρλάτου, Σερμιέ, Γαβριηλίδης, Μπερής, κ.ά., διευθ. ορχ.: Α. Χατζηποστόλου
- ▣ *Nikos Gounaris' Greece*, T 10128 (Hollywood: Capitol)

Σημαντικότεροι συνθέτες

▣ Αττίκ (πραγματικό όνομα: Κλέων Τριανταφύλλου)(ανάμεσα στα 1882 και 1885 - 1944)	▣ Βέλλας Γιάννης
▣ Βώππη Λόλα	▣ Βώπτης Αντώνης
▣ Γιάκοβλεφ Νίκου	▣ Γιαννίδης Κώστας (πραγματικό όνομα: Γιάννης Κωνσταντινίδης) (1903 - 1984)
▣ Γούναρης Νίκος	▣ Θεοφανίδης Μενέλαος
▣ Ιακωβίδης Ζακ	▣ Καίσαρης Ιωσήφ (1845 - 1923)
▣ Καίσαρης Σπυρίδων (1857 - 1946)	▣ Καρρέρ ή Καρρέρης Παύλος (1829 - 1896)
▣ Κατριβάνος Μίμης	▣ Κόκκινος Νικόλαος
▣ Κορίνθιος Ζοζέφ	▣ Κοφίνο Ιούλιος
▣ Κυπαρίσσης Γιάννης	▣ Κωνσταντινίδης Γρηγόρης
▣ Λάβδας Νικόλαος	▣ Λαμπελέτ Γεώργιος ⁸ (1875 - 1945)
▣ Λαμπελέτ Ναπολέων (1864 - 1932)	▣ Λαυράγκας Διονύσιος (πιθανόν 1860 - 1941)
▣ Μαρίνος Τάκης	▣ Μουζάκης Γιώργος
▣ Μυρογιάννης Γιώργος	▣ Μωράκης Τάκης
▣ Ξανθόπουλος Τιμόθεος (1866 - 1942)	▣ Ραπίτης Λεό
▣ Ριτσιάρδης Ιωσήφ (1898 - 1979)	▣ Ρόδιος Δημήτριος (1862 - 1958)

▣ Σακελλαρίδης Θεόφραστος (1882 - 1952)	▣ Σαμάρας Σπυρίδων (1861 - 1917)
▣ Σουγιούλ Μιχάλης (1906 - 1958)	▣ Σπάρτακος Γιάννης
▣ Στρουμπούλης Χρήστος (1870 - 1903)	▣ Φαρούγγιας Τώνης
▣ Χαιρόπουλος Χρήστος	▣ Χατζηαποστόλου Ανδρέας
▣ Χατζηαποστόλου Νικόλαος (1884 - 1941)	

Σημαντικότεροι στιχουργοί

▣ 'Αννινος Μπάμης	▣ Γιαννακόπουλος Χρήστος (1909 - 1963)
▣ Γιαννουκάκης Δημήτριος (1899 - 1974)	▣ Δημητρακόπουλος Πολύβιος (1864 - 1922)
▣ Δραγάσης Αιμίλιος	▣ Δροσίνης Γεώργιος (1859 - 1951)
▣ Καραβίας Ορφέας	▣ Κοφινιώτης Κώστας
▣ Λάσκαρης Νικόλαος (1868 - 1945)	▣ Μάνεσης Κώστας
▣ Μενεστρέλ Πωλ	▣ Μωραϊτίνης Τίμος
▣ Νικολαΐδης Κώστας	▣ Πολέμης Ιωάννης (1862 - 1924)
▣ Πρετεντέρης Κώστας	▣ Πυθαγόρας
▣ Σαββίδης Αιμίλιος	▣ Σακελλάριος Αλέκος
▣ Σπυρόπουλος Βασίλης	▣ Τραϊφόρος Μίμης
▣ Τσοκόπουλος Γεώργιος	

Σημαντικότεροι εκτελεστές

▣ Αγγελόπουλος Γιάννης (1881 - 1943)	▣ Ατίκ (πραγματικό όνομα: Κλέων Τριανταφύλλου)(ανάμεσα στα 1882 και 1885 - 1944)
▣ Βέμπο Σοφία (1910 - 1978)	▣ Δελένδας Αντώνιος (1906 - 1966)
▣ Δημητριάδης Τέτος	▣ Επιτροπάκης Πέτρος (1897 - 1977)
▣ Ζαχά Νινή	▣ Ζαχαράτου Ανθή
▣ Ιατρίδου Σωτηρία	▣ Καλό Καλή
▣ Καντιώτου Ολυμπία	▣ Κορώνης Σπύρος
▣ Κυριακός Πέτρος (1891 - 1984)	▣ Κωνσταντοπούλου Νάντια
▣ Λάμπο Έλσα	▣ Λαουτάρη Αφροδίτη
▣ Λάππας Οδυσσέας	▣ Μακρής Ορέστης (1899 - 1975)
▣ Μαρέλλη Ελίζα	▣ Μένδρη Κάκια
▣ Μοσχονάς Νικόλαος (1907 - 1975)	▣ Μπριλάντη Ζαζά
▣ Νίκα Ροζαλία	▣ Νικολαΐδου Κούλα
▣ Νικολέσκο Πάολα	▣ Σαλίγκαρος Σπύρος
▣ Στρατηγοπούλου Δανάη (1918 -)	▣ Φραγκιά Νουνούκα
▣ Φωκά Νίνα	▣ de Hidalgo Elvira

Ηχογραφήσεις (Για στοιχεία σχετικά με τις ηχογραφήσεις βλ. [Δισκογραφία](#))

- ▣ Schreier / Bottero: *Το ταγκό των ρόδων*. Τραγουδάει ο Ορέστης Μακρής. Ηχογράφιση του 1929 (βλ. "*Τα Τραγούδια του Μεσοπολέμου Νο. 1*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#)).
- ▣ *Ο μπάριμπα Γιάννης ο κανατάς*. Τραγουδούν η Elvira de Hidalgo και ο Γιάννης Αγγελόπουλος (βλ. "*Τα Τραγούδια του Μεσοπολέμου Νο. 1*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#)).
- ▣ Gay / Furber: *Μια καινούργια τρέλλα*. Τραγουδάει ο Νίκος Γούναρης (βλ. "*Τα Τραγούδια του Μεσοπολέμου Νο. 1*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#), [Τμήμα 4ο](#)).
- ▣ Χατζηποστόλου, Ν.: *Μπέμπα μου μπέμπα μου* (από την μουσική ηθογραφία "*Ο Βασιλιάς του Χαλβά*"). Τραγουδούν η Νουνούκα Φραγκιά και ο Σπύρος Σαλιγκάρος (βλ. "*Τα Τραγούδια του Μεσοπολέμου Νο. 1*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#), [Τμήμα 4ο](#)).
- ▣ Αττίκ (Τριανταφύλλου, Κλέων): *Παπαρούνα*. Τραγουδάει η Νινή Ζαχά (βλ. "*Αττίκ ξαναζώντας στη μάντρα*" του"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#), [Τμήμα 4ο](#)).
- ▣ Μάστορας, Στάθης: *Πίτσα Πιπίτσα* (από την οπερέττα "*Η Πιπίτσα μας*"). Τραγουδούν η Νουνούκα Φραγκιά και ο Ν. Κοντόπουλος (βλ. "*Τα Τραγούδια του Μεσοπολέμου Νο. 2*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#)).
- ▣ *Στης Πλάκας τις ανηφοριές*. Παίζουν η χορωδία και η μαντολινάτα του Διονύση Αποστολάτου (βλ. "*Παλιά Ταβέρνα. Τραγούδια του κρασιού*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#)).
- ▣ *Απόψε θάρθω* (βλ. "*Παλιά Εποχή*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#)).
- ▣ Γιαννίδης, Κώστας (Κωνσταντινίδης, Γιάννης): *Χθες το βράδυ ονειρεύτηκα*. Τραγουδάει η Δανάη (βλ. "*Κώστας Γιαννίδης: αφιέρωμα*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#)).
- ▣ Χατζηποστόλου, Νικόλαος: *Ρετσίνα μου, ρετσίνα μου* (από την οπερέττα "*Οι Απόχηδες των Αθηνών*"). Τραγουδούν οι Θέμης Σερμιέ και Μάκης Γαβριηλίδης (βλ. "*Οι πρωταγωνιστές της Εθνικής Λυρικής Σκηνής τραγουδούν τραγούδια από οπερέττες του Νίκου Χατζηποστόλου*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#)).
- ▣ Χατζηποστόλου, Νικόλαος: *Σαν όνειρο μαγευτικό* (από την οπερέττα "*Οι Απόχηδες των Αθηνών*"). Τραγουδάει η Μαρία Σκαρλάτου (βλ. "*Οι πρωταγωνιστές της Εθνικής Λυρικής Σκηνής τραγουδούν τραγούδια από οπερέττες του Νίκου Χατζηποστόλου*"). ([🔊 Τμήμα 1ο](#), [Τμήμα 2ο](#), [Τμήμα 3ο](#)).

1 βλ. Κ. Μυλωνά, *Η ιστορία του ελληνικού τραγουδιού*, τ. 1.

2 Στον κατάλογο τραγουδιών της Βιβλιοθήκης παρατίθεται το έτος έκδοσης μόνο στις περιπτώσεις που αναφέρεται στη σελίδα τίτλου της παρτιτούρας. Έτσι σε αρκετές περιπτώσεις (συνήθως στα τραγούδια που η έκδοσή τους χρονολογείται πριν το 1900) δεν σημειώνεται το έτος έκδοσης. Παρ' όλ' αυτά, στα περισσότερα από αυτά τα τραγούδια μπορεί κανείς να το συμπεράνει συνεκτιμώντας άλλα στοιχεία όπως την εποχή που έζησε ο συνθέτης, τη χρονική περίοδο που λειτούργησε ο εκδοτικός οίκος και την παλαιότητα του χαρτιού της παρτιτούρας.

3 Στο χώρο του Internet μπορεί να δει κανείς και τον κατάλογο παλιών ελληνικών τραγουδιών του Πάνου Μαυραγάνη που περιλαμβάνει περίπου 3500 τίτλους ελληνικών τραγουδιών. Για κάποια από αυτά υπάρχουν οι παρτιτούρες. Ο κατάλογος δίνει πληροφορίες σχετικά με το συνθέτη, το στιχουργό, τον εκτελεστή του τραγουδιού, κ.λπ. Η ηλεκτρονική διεύθυνση αυτής της ιστοσελίδας είναι: <http://www.greeksongs.gr/>

4 βλ. "*Η Αθηναϊκή Επιθεώρηση*", επιμ. Θ. Χατζηπανταζής - Λ. Μαράκα, Αθήνα, Ερμής, 1977, τ. Α1, σ. 121.

5 ό.π. Βιβλιογραφία, σ. 63.

6 Ενδεικτικά αναφέρουμε τους εξής : Βελουδίου, Μυστακίδης - Ευσταθιάδης - Μακρής (κάποιες φορές συναντάται ως Μυστακίδης - Μακρής και αργότερα ως Μακρής - Μουσική), Φέξης, Γαϊτάνος, Κωνσταντινίδης, Στάρρ (οι τρεις τελευταίοι αρκετά συχνά συνεργάζονταν για κάποιες εκδόσεις), Καζάζης, Χαρικιόπουλος, Χρηστίδης (Christidis), Βεργιάδης κ.ά.

7 Κάποιοι υποστηρίζουν πως με αυτόν τον τρόπο προσπαθούσε να αποποιηθεί την ιδιότητα του δημιουργού "ελαφρών" τραγουδιών. Μάλλον, όμως, η πιο ορθή άποψη είναι ότι χρησιμοποίησε ψευδώνυμο για να αποφευχθεί η σύγχυση με έναν άλλο συνθέτη "ελαφρών" τραγουδιών της εποχής, το Γρηγόρη Κωνσταντινίδη.

8 Σε ορισμένες περιπτώσεις συναντάται και με το ψευδώνυμο "Καρούσος".